

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. Septimii Florentis Tertvlliani Carthaginiensis
Presbyteri, Opera Qvæ Hactenvs Reperiri Potvervnt
Omnia**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Coloniæ Agrippinæ, Anno M. DC. XVII.

Sereniss. Potentissimoqve Monarchæ Philippo II. Hispaniarvm Regi
Catholico Belgii Principi Clementissimo.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71872](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71872)

SERENISS. POTEN- TISSIMOQVE MONAR- CHAE PHILIPPO II. HISPANIA- RVM REGI CATHOLICO BELGII PRINCIPI CLEMENTISSIMO.

ADVERSVS hereticos omnes, REX SERENISSIME, praescribit Tertullianus nos-
ter, cuius nunc Opera in lucem aamus, non admitteudos eos ad ullam de scripturis
disputationem.

Primum quidem, quod haereticum hominem post primam, aut saltem unam atque
alteram correptionem deuitandum B. Apostolus Paulus scripserit. Deinde quod nihil
proficiat (ipsius verbis uti pergo) congressio scripturarum, nisi plane, ut aut stomachi
quis in eam euerisionem, aut cerebri, quod quaedam scripturas non recipiant hereses; si
quas recipiunt, adiectiombus & detractionibus ad dispositionem instituti sui inter-
uertant; aut non integras recipiant; & si aliquatenus integras praesent, nihilominus
diuersas expositiones commentata conuertant. Denique, quod ille, si quis est, cuius causa in congressum descendis
scripturarum, ut eum dubitatem confirmes, ad hereses magis quam ad veritatem demerges, hoc ipsum motus,
quod te videat nihil profecisse, aequo gradu negandi & defendendi; cerere de pari alteratione incertior discedet,
nesciens viram haeresim iudicet. Disserere id profecto admodum Tertullianus: quod quum & in haereticos, ut semper
sui sunt similes, postri tempore aptissime competat, videamus, quibus auctor in hac, quod aiunt, haerena verfa-
tissimus, Praescriptionibus aduersus eosdem uti pergat, uti & nos intelligamus, quibus artibus cum illis sit congre-
diendum a nostri ordinis viris. Si quando, inquit, cum illis disceptandum, illud prius proponi verum ordo deside-
rat, an apud illos, an verò penes nos veritas sit scripturarum, & expositionum, & omnium Christianarum tradi-
tionum. At qui ea illis adiudicanda, quicumque in ea inciunt regula, quae cum Ecclesiis Apostolicis, matricibus,
& originalibus fidei, consistet; id tenentes, quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit.
Edam, ergo, si sibi credi volunt, origines Ecclesiarum suarum, euoluant ordinem Episcoporum suorum, ita per suc-
cessionem ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis vel Apostolicis viris, qui tamen cum
Apostolis persuerarint, habeat auctorem & antecessorem. Aut proboent se novos Apostolos esse, dicant Christum
iterum descendisse, iterum predicasse, iterum crucifixum, iterum mortuum, iterum resuscitatum. Sic enim solet
Apostolus sacre, dans illis praeter ea virtutum eadem signa eadendi quae & ipse. Haec enim Tertullianus ante an-
nos plus minus mille quadringentos. Hoc igitur eiusmodi hominibus semper ob oculos ponendum, quid ab omnibus
semper, & ubique creditum sit. Hoc enim vere proprie, Catholicum, ex B. Optato, Vincentio Livinensi, & aliis
Patribus didicimus. Atque adde non alia cum illis insititenda disputatio, quam ex vniuersitate, antiquitate,
consensione, quae ubi concurrunt, ibi veram Ecclesiam & Catholicam Religionem esse, consistere autem necesse est. Hec
autem soli Ecclesiae nostrae Romanae attributa fuisse, etiam temporibus BB. Irenaei, Tertulliani, Origenis, Cypriani,
Optati, Augustini, ex ipsorum scriptis manifestum est; in qua nimirum praeterquam quod miraculis seu signorum
virtutibus, & tot Martyrum sanguine clarissima semper ab his, qui erant vndique Christiani, conseruata esset ea
quae ab Apostolis est traditio, & continuata à B. Petro Apostolo Pontificum successio. Quae cum & in hanc usque
diem continua serie obseruata demonstrari possit; ea sola doctrina censenda & praescribenda est Catholica, quam
non modo nos, sed ipsi etiam nostri haeresarchae ad vnum omnes, antequam schisma facerent, in Ecclesia Romana
professi sunt. In hac enim vniuersitatem sequimur, qui hanc unam veram esse fidem profitemur, quem tota per
orbem terrarum consistet Ecclesia; antiquitatem veneramur, dum ab illo sensu scripturarum non recedimus,
quem à sanctis Patribus accepimus; consensionem amplectimur, qui cum ipsa vetustate omnium Sacerdotum pari-
ter definitiones sententiasq. sectamur. Hinc factum est, REX CATHOLICE, ut ubi primum studiis Theologicis
Christiano homine dignissimum operam capi impendere, perpetuo mihi laborandum existimauerim in adstruendis
potius fidei Catholicae articulis, quam haereticorum frivolis plerumque argumentis refutandis. Cuius studij cum
post primos motus Belgij anni 1566. partem aliquam in publicum contulisset, editis in B. Cyprianum Adnotationi-
bus, quas magnorum Ordinis virisq. virorum iudicio probatas, & ex secunda etiam editione in commune gra-
tas fuisse deprehendi: Persuaderi mihi passus sum, urgentibus etiam aliquibus, qui eo scripti genere sese in fide pri-
stina confirmatos fatebantur, uti, iuxta quod promiseram, similibus Tertullianum Adnotationibus illustrarem.
In quo dum per integrum octennium, post absolutam nostram anno 1571. Latinarum Liturgiam ad laborassem, nec ta-
men magnos fecissem progressus, tum ob Auctoris, qui ex industria obscuritatem adfectasse videtur difficultatem,
tum quod plerumque variis & publicis & priuatis distraberet negotiis, ocio nunc maiori habito in secessu hoc

nostro

nostro Catholicae Religionis causa, tandem aliquando serio opus aggressus, ad calcem capii pertingere. Quid autem praestiterim, malo iudicet MAIESTAS VESTRA, REX SERENISSIME, & Lector quisque Catholicus, cui prodesse studui, quam contra decorem in earum commendatione pluribus insillere. Hoc tantum dicam, quod ex his tanquam Locis quibusdam communibus antiquitatum Ecclesiasticarum, studiosius intelligere poterit, quid ab Apostolorum aetate in Ecclesia nostra Romana observatum fuerit. Sperans praeterea nostra opera, voces, phrasasque obscuras ita restitutas, & elucidatas, ut nihil sit, quod Lectorem, qui haecenus difficultate Auctoris nostri terrebat, post haec remorari debeat. Scripturas vero omnes ab eo citatas, easque ad quas adludit, non sine maxima molestia, ex quibus locis desumptae sint, in margine designavi. Indices quoque Scripturarum, & rerum & verborum, quae adnotationibus explicantur, adiunxi. Item & peculiare Proverbiorum, Similitudinum, Vocum Graecarum, & Phrasaeon Iuris, quibus alleciti litterati quique & Iuris studiosi, dum quae sua sunt professionis, inquirunt, etiam antiquitates Ecclesiasticas una eademque opera tractatas reperiant. Denique & Tertulliani vitam, atque adeo Africanae Ecclesiae illius aetatis per annos xxxij. historiam, recens ex ipsis illius scriptis potissimum desumptam, in lucem damus, additis etiam fragmentis Tertulliani Romani Iureconsulti, quem perpetuum quidam eundem putarunt.

Ingenue interim fateor subinde adiutum me adnotationibus Rhenani, quas proinde & nostris interieci, saltem eas quae sanum sapiebant, addito Ansidoto ad locos suspectos, quos iuxta Concilij Tridentini decretum M. V. repurgari iam olim iussi. Non parum etiam me iuverunt in Libro de Praescriptionibus adversus hereticos, Adnotationes in eundem Domini Ioannis Quintini Hedui, Decretorum quondam Parisini professoris, quas omnes, sicuti ab eo descriptae sunt, inter nostras excludi iussi. Quemadmodum etiam Francisci Zepheri Paraphrasae & Scholia in Apologeticum. Quidquid denique depromere visum est ex variorum Miscellaneis, Emendationibus, Adversariis, Animadversorum libris, Comiectaneis, Lectionibus novis & antiquis, Observationibus, Adnotationibus & subiectis Lectionibus, suo cuique auctori acceptum reddidi. Quae sane omnia non sine magno laboribus, perisylliis, lucubrationibus, & sumptu absolvi potuerunt. Sed ampla mercedis loco mihi futurum est, si hoc Dei Opt. Max. beneficio assequar, ut eorum qui hisce posterioribus multo quam antea atrocioribus Belgij tumultibus, nihil vicinorum exemplis territi, pro dolor miserè se seduci, & abduci à vera Religione passi sunt, aliqui saltem ad meliorem mentem reuocentur.

Ceterum quod MAIESTATI V. REX SERENISSIME, Opus hoc inscripserim, causa sunt plures. Cui enim apertius, quod ad Tertullianum Afrum & Carthaginensem illustrandum, & à mendis vindicandum laboratum est, deacetur quam Hispaniarum REGI, cuius adhuc pars Africa patet imperio, qui Dominatorum per Africam titulum gestat, & Carthagini veteri sua regna habet contermina, fretusque tantum Gaditano discreti? Accedit quod perpetua fuerit Ecclesiarum Africa & Hispania, eaque penè indiuidua concordia, adeo ut etiam Carthaginensi Primati in Hispaniis non parua fuerit auctoritas, uti ex Epistola B. Cypriani 88. ad Clerum & Plebem Legionis, Aituriæ & Emeritæ, quae Concilij est Africani, manifestum sit, qua comprobatur noua Felis & Sabini Episcoporum in locum Basilidis, & Martialis electio. Neque vero tum primum, sed vel sua aetate Hispaniarum omnes terminos Christo credidisse restatur Tertullianus Libro adversus Iudeos, quod ipsum magnopere ad Regni MAIESTATIS V. commendationem facit. Deinde cui Adnotationes, quibus Catholicae Religionis veritas asseritur, congruentius consecrentur, quam Regi titulis, ac re praeter ceteris Catholico, & fidei Catholicae praecipuo defensori, qui non tam imperio, quam clementia ministrum Dei se exhibet, in bonum etiam usque potestati, immo Dei ordinationi resistunt. Loquor de summa illa, saeculis omnibus inaudita MAIESTATIS V. REX CLEMENTISSIME, animi moderatione, qua pacem iam dudum exoptatissimam rebus desperatis, Belgio toti vtro offerre non est designata, qua tanquam alter post nubila Phœbus iam capis illucescere. Viderint, qui aut phanaticis se totos heresibus dederunt, aut qui illo (quem Isaias Propheta comminatur) spiritu vertiginis excitati aliorum rapiuntur, ut audientes audiant & non intelligant, ac videntes videant & non cognoscant. Certe Provinciae Catholicae Artesia, Hammonia, & Tripolitana haec insularum Duaci, & Orchesij (quibus accessere Mechliniensis Provincia, Comitatus Alostensis, ac nonnulla Brabantia & Flandriae oppida) obuiis vniis eam amplectuntur. Qua nihil gratius contingere posset illis, qui ex Flandria & aliis provinciis huc, aut in alias refugij ciuitates, tanquam in azylum quoddam, Religionis ergo profugi maluerunt, patria domoque relicta, etiam cum bonorum iactura secedere, quam aut impiis iuramentis conscientiam polluere, aut mala suae gentis conspiciere. E quorum numero, quum & ego cum fratribus tribus iam dudum fuerim, in hac bonorum omnium de pace iam adepta congratulatione communi, pro symbolo gratitudinis & fidelis obsequij, labores hosce meos MAIESTATI V. dedicandos existimaui: ut vel hinc eadem MAIESTAS V. cognoscat, quales illi adhuc supersint in his provinciis quam maximo numero subditi, qui nondum flexerunt genua ante Baal, & nihil tam in vobis habent, quam aliquando Regiam V. Auctoritatem & pristinam Religionem Catholicam sartam rectam conspiciere. Unde & futurum speratur, ut reliquae etiam provinciae salutis suae memores, breui pacem amplectantur, & ita tandem aliquando restaurata vera Religione, & publica tranquillitate restituta, nobis qui post tot discrimina rerum in peregrino solo salutem quaerimus, ad nostra cum pristina securitate redire liceat. Neque verò etiam priuati deest causa, cur MAIESTATI V. lucubrationes has nostras in Tertullianum offerendas putauerim, tum ob varia & Caesarea Caroli Quinti Imperatoris semper Augusti, & vestrae quoque Regiae MAIESTATIS in me collata beneficia, tum quod me vel impulerint domestica exempla CC. V. Adolphi & Guilelmi à Pamele. Quorum ille, pia memoriae pater meus, Caesarea MAIESTATI à consilio priuatis, Principis sui obsequio ita se totum dedit, ut seruiendo mortem sibi maturarit. Hic germanus frater, Consilij Flandriae Praeses, dum munia sibi à MAIESTATE V. commissa fideliter exequitur, ob iustitiam & Religionis tuendam studium, iam secundo ad carceres, immò & ad cadem Gandavi nuper, ab hereticis eorumque fautoribus diu quassatus, non nisi diuini Numinis praesidio seruatus est. Qui quum quod cuique carissimum est, MAIESTATIBUS V. deuouerint, officij esse mei existimaui, ut & ego idem MAIESTATI V. obsequendi desiderium, operis huius, quod eorum quae haecenus edidi, aut editioni destinaui, difficillimum fuit, dicatione testarer. Accedit, quod

hoc

TERTULLIANI
OPERA

hoc mihi fore sperem ad instar supplicis libelli, quo aliquando impetrare liceat, ut mihi iussu TVÆ MAIESTATIS mittatur in proximam editionem Græcum illud Tertulliani exemplar, quod in Bibliotheca vestra Hispanica adseruari à fide dignis accepi.

Itaque MAIESTAS V. REX CLEMENTISSIME, munusculum hoc æqui, quæso, bonig, consulat, mecum, Adnotationes in Tertullianum aduersus aduersariorum calumnias suo tucatur patrocinio, mei interim in hocce nostro Religionis Catholice causâ, exsilio voluntario memor. Quod reliquum est, MAIESTATI Vestræ quàm officiosissime me commendans, Deum Opt. Max. obsecro, ut eidem MAIESTATI Vestræ præsertim omnia concedat, & pacem cum eadem MAIESTATE V. iutam, ac Montibus Harmonie hodie publicatam, perpetuam faciat.

Duaci xij. Septembris, anno à natiuitate Domini 1579.

MAIESTATI VESTRÆ deditissimus
in Christo seruus

JACOBVS PAMELIVS.

EX BELLARMINO DE SCRIPTO-
RIBVS ECCLESIAST.

TERTULLIANVS tempore Seueri Imperatoris floruit, ut ipse testatur lib. 1. in Marcionem, in Apologetico, cap. 4. & alibi. Initio Catholicus ardentissimi zeli, deinde in Montani hæresim prolapsus contra Ecclesiam non pauca scripsit. Ergo opera Tertulliani indubitata sunt.

De patientia.	lib. 1.	Ad Martyres.	1	De Pallio.	1
De Carne Christi.	1	De Penitentia.	1	De Adololatria.	1
De Resurrectione carnis.	1	De Virginitate velandis.	1	De Pudicitia.	1
De prescriptionibus aduersus hæreticos.	1	De Habitu muliebri.	1	De Ieiunio aduersus psychicos.	1
Aduersus Iudeos.	1	De fuga in persecutione.	1	cos.	1
Aduersus Marcionem.	5	Ad Scapulam.	1	Scorpiacum contra Gnosticos.	1
Aduersus Valentianos.	1	De testimonio anime.	1	De Oratione.	1
Aduersus Hermogenem.	1	De Anima.	1	De Spectaculis.	1
Aduersus Praxeam.	1	De exhortatione Castitatis.	1	De cultu Feminarum.	1
De corona Militis.	1	De Monogamia.	1	Ad uxorem suam.	2
		De Baptismo.	1	Apologeticus aduersus Gentes.	1

Ex his libris sanctus Hieronymus in lib. de Script. Eccl. dicit, scriptos esse contra Ecclesiam à Tertulliano iam tum hæretico, librum, De fuga in persecutione, De exhortatione castitatis, De Monogamia, De pudicitia, De ieiunio, quibus crucem addidimus. Librum de oratione scribit sanctus Hilarius in Can. 5. Matthæi, esse volumen aptissimum, sed consequentem errorem auctoris detraxisse scriptis probabilibus auctoritatem.

Opera Tertulliani dubia, vel supposita. De Trinitate, lib. 1. De cibis Iudaicis, epistola.

De libro de Trinitate dissentient sanctus Hieronymus, & Rufinus: hic enim in Apologia pro Origene scribit, librum de Trinitate Tertulliani ab hæreticis cum operibus sancti Cypriani coniunctum fuisse, ut fallerent incautos. Ille autem in secundo libro aduersus Rufinum contra asserit, librum illum de Trinitate, non esse Tertulliani, sed Nouatiani.

Idem etiam sanctus Hieronymus in lib. de Script. Eccl. in Nouatiano, scribit. Nouatianum scripsisse grande volumen de Trinitate quasi Epitomen operis Tertulliani. Vbi aperte significat, Tertullianum quoque scripsisse de Trinitate, cuius libri epitomen Nouatianus ediderit. Sed quicquid de hac re sit, dubitari non posse existimo quin liber de Trinitate, qui nunc extat inter opera Tertulliani, Tertulliani non sit: nam in eo libro refutatur nominatim Sabelliana hæresis. Sabellius autem post tempora Tertulliani apparuit, & in tempora Nouatiani incidit, ut notum est ex Epistola Dionysij Alexandrini apud Eusebium, lib. 7. hist. cap. 5. Adde quod stylus (ut etiam sanctus Hieronymus annotauit) aperte clamat, librum illum Tertulliani non esse.

Liber, siue Epistola de cibis Iudaicis, non videtur stylum habere Tertulliani: & videtur ab aliquo Episcopo propriae plebi transmissus. Tertullianus autem Episcopus non fuit. Interim tamen nihil definito, sed causas dubitandi in medium pono. Illud postremo addendam videtur, Tertulliani libros cum iudicio esse legendos, non eos tantum, quos sancto Hieronymo teste, contra Ecclesiam proprie scripsit, sed etiam librum aduersus Praxeam, librum de anima, librum aduersus Hermogenem, librum de carne Christi, & librum de penitentia. In his enim propositiones non pauca, vel erronea, vel certe suspecta occurrunt.